

Renata SAMARDŽIĆ¹

Organizovani kriminal i nelegalne aktivnosti u vezi sa kulturnim dobrima - Primer Rusije

---

Prema podacima Interpola krađama kulturnih dobara najviše su ugrožene Francuska, Italija, Ruska Federacija i Nemačka, a privilegovane mete su muzeji i sakralni objekti. Ruski autori Приданов и Щерба (2002) ističu da se po broju krađa Rusija danas nalazi iza Italije, Francuske i Iraka. Nelegalna trgovina ikonama i predmetima religioznog kulta razvija se od 80-tih godina 20. veka. Skoro da u Rusiji ne postoji crkva ili muzej koji su odoleli krađama "кдюквенника"² Ukradeni predmeti putovali su vagonima i kamionima prema Zapadnoj Evropi, a granice sa Finskom, Belorusijom i Ukrajinom su to omogućavale. Tržište su preplavile ikone, a mnogobrojna dela vizantijske umetnosti prodavala su se otvoreno na američkom i evropskom tržištu, u aukcijskim kućama i u reputiranim antikvarnicama. U regionu Sankt Peterburga meta kriminalaca bile su i relikvije 14 svetitelja. Oni retko rado pojedinačno, i u devet od deset slučajeva deo su organizovanih kriminalnih bandi specijalizovanih za krađu umetničkih dela i antikviteta, kojih ima na stotine, možda čak i na hiljade. Oni održavaju veze sa osobama u Zapadnoj Evropi, koje prikrivaju i čuvaju ukradena dela.

---

¹ Renata Samardžić, dipl. istoričar umetnosti, Policijska akademija u Beogradu

² Кдюквы – borovnice; u žargonu kriminalnog miljea asocijacija na pravoslavne bazilike sa njihovim kupolama koje podsećaju na bobice i grozdove borovnica. Krađa i trgovina ikonama, naziva se u žargonu kriminalaca **СОБИРАНИЕ КЛЮКВЫ**.

Nakon raspada istočnoevropskog komunističkog bloka, kriminalne organizacije izvukle su korist od liberalizacije. Svake godine, više od 200. 000 umetničkih dela nestane iz bivših istočnih zemalja (Bourguignon i Choppin, 1994:196). Krađe umetničkih dela i antikviteta favorizovane su potražnjom kolekcionara na Zapadu, potrebom za stranim devizama, nedovoljnom zaštitom kulturnog nasleđa, jedva inventarisanog³, kao i odsustvom pravne reglamentacije umetničkog tržišta. Skoro 27 miliona ikona nestalo je u periodu od deset godina (Guillotreau, 1999:64). Po oceni Interpola a i prema podacima MUP-a Rusije, oko 40 kriminalnih organizacija, specijalizovanih za krađu i krijumčarenje kulturnih dobara iz postsovjetskih država, povezano je sa trgovcima na Zapadu, birokratijom i bivšim funkcionerima sovjetske države spremnih na lako bogaćenje. "To nije slučajnost, jer među mestima koja se najviše pustoše, osim crkava, su lokalni muzeji koji su pripadali Komunističkoj partiji SSSR" (Bourguignon i Choppin, 1994:193). Prema procenama stručnjaka, iz Rusije je izvezeno oko 80% ikona.

Mafija Istoka investira stavljanje u torbu umetničkog nasleđa i krivotvorenje ikona. Krađa i nelegalna trgovina kulturnim dobrima su među njenim najvažnijim aktivnostima. Ruska mafija aktivno učestvuje u sistematskoj krađi kulturnog nasleđa. Italijanski nedeljnik *Il Mondo* objavljuje da je trgovina umetničkim delima njen novi biznis. Ona ne samo da investira u korupciju funkcionera, već se uvlači i u sfere političke i ekonomske moći kao i svet kulture i estrade. Ruske tajne službe ne oklevaju da potvrde da trgovinu "vodi" organizovani kriminalitet, koji je umešan u 95% slučajeva (Guillotreau, 1999). Od nezakonite prodaje kulturnih dobara nelegalno tržište profitira od 80-100 miliona dolara (Комсомольская правда, 16. 04. 2003).

---

³ Kada policija traga za ukradenim delom, detaljan opis (tip predmeta, materijal i tehnika, dimenzije, naslov, autor, period. . .), kao i postojanje fotografije, olakšavaju njegovu identifikaciju u slučaju krađe (opis dela treba da bude u skladu sa uputstvom za opis umetničkih dela Object ID: Guidelines for Making Records that Describe Art, Antiques, and Antiquities).

U ruskim kriminalnim organizacijama preovlađuju bivši građani Rusije, nastanjeni u zemljama Evropske unije. Krađe su uglavnom naručene od strane art dilera i kolekcionara iz inostranstva. Policijski agenti ne otkrivaju imena "naručilaca", ali poznato je da se neki privatni kolekcionari, poznati u antikvarnim krugovima na Zapadu, skrivaju pod nadimcima "Святой" (koji sakupljaju stare ruske ikone) i "Питер" (kolekcionari ruskog slikarstva i carskog novca) (Корачева и Христофорова, 2004). U SAD, Italiji, Izraelu, Francuskoj i Engleskoj, predmetima ruske kulture trguje više od 100 antikvarnica. Samo u Nemačkoj otkriveno ih je više od 6000⁴ (Приданов и Щерба, 2002:282). Interesovanje za ruske starine pokazuju u poslednje vreme posebno "turisti" - krijumčari iz Japana i Južne Koreje. Osim u Evropu, u poslednje vreme učestali su slučajevi nelegalnog izvoza kulturnih dobara iz Rusije kroz istočne u južne granice zemlje u arapske i azijske zemlje.

Kriminalne organizacije aktivno se služe funkcionerima i korumpiranim državnim službenicima, i nesporno su u vezi sa legalnim vlastima. ⁵ Između 1989-1991, zabeleženo je više od hiljadu krađa, koje je pratio nelegalni izvoz, a zaustavljeno je i optuženo više od 2500 lica, iz 25 kriminalnih organizacija kojima su pripadala. Jedan od najaktivnijih u ovoj istrazi, Anatoli Sviridenko, ubijen je 1993. i pronađen na napuštenoj železničkoj stanici u predgrađu Moskve. Ovaj funkcioner otkrio je da je više od 16. 500 ikona i slika iz manastira Sv. Trojice iz Sergijevog Poseda (bivši Zagorsk) bilo kopija, dok su originali, po njegovom tvrđenju, krijumčarskim kanalima otpremljeni u inostranstvo. Njegova istraga umešala se među funkcionere partije, koji su vršili funkciju posrednika za francusko tržište (Guillotreau, 1999).

---

⁴ Ruski trezori umetnosti najčešće završavaju u Nemačkoj, gde u Berlinu specijalizovane antikvarnice za prodaju ukradenih ikona i umetničkih predmeta drže najčešće ruski vlasnici.

⁵ Primer generala Jakubovskog, koji je bio posrednik u pokušaju krijumčarenja iz Rusije starih evropskih rukopisa, ukradenih iz Ruske nacionalne biblioteke u Sankt Peterburgu.

Federalna kontraobaveštajna služba (FSK - preimenovani KGB), u junu 1994. razotkrila je trgovinu starim ikonama, organizovanu između Sankt Peterburga i baltičkih zemalja, u smeru Nemačke. Dela, među kojima i ikona Tihvinske Bogorodice, uspešno su vraćena⁶ (Guillotreau, 1999). To je slučaj i sa ikonom "Preobraženja Hristovog" iz 16. veka, ukradenom 1957. godine u Rogožskoj opštini, koja je iznesena krijumčarskim kanalima i pronađena u jednoj od antikvarnica u Njujorku.

Diplomatija i ilegalna trgovina

Sve veći broj službenika diplomatskih službi, pogotovu onih koji dolaze iz zemalja trećeg sveta, umešano je u ilegalnu trgovinu. Vlasti su 1991. razotkrile 41 pokušaj diplomata da izvezu umetnička dela, najčešće preko aerodroma Šeremetjevo 2 iz Moskve. Tokom prva tri meseca 1992, zabeležen je 21 pokušaj ove vrste. Jedan visoki funkcioner Svetske zdravstvene organizacije, sprečen je u pokušaju da prokrijumčari šest vrednih ikona, dok je u prtljagu diplomate iz Nove Gvineje otkriveno 13 ikona. Velikim delom, odgovornost snose zaposleni u muzejima i arhivima, ali trgovinu olakšavaju i carinici, spremni da za male sume novca (150-200 dolara) odustanu od detaljnog pregleda prtljaga (Guillotreau, 1999:143).

U Rusiji postoji više od 20. 000 crkava, 2500 muzeja i oko 49. 000 biblioteka i 6000 drugih institucija koji poseduju kulturna dobra. Situacija je i dalje zabrinjavajuća. Zbog skoka cena na unutrašnjem tržištu, oseća se ponovni nalet krađa. Novi bogataši traže stare ikone i

---

⁶ Krajem sedamdesetih godina, u Ministarstvu unutrašnjih poslova SSSR poznat je slučaj nazvan *Antikvarnoe delo no. 364*, u kome je otkrivena mnogočlana kriminalna grupa Anatolija Dejnehovskog, koja se profesionalno bavila krađom i nedozvoljenom trgovinom ikonama. Ova kriminalna grupa izvršila je na desetine krađa u crkvama Moskovske, Vladimirske, Gorkovske, Kostromske, Jaroslavske i drugih oblasti, u periodu od 1978-1981, u vrednosti od 117 hiljada rubalja. Istraga ovog slučaja trajala je nekoliko godina, i završena je u februaru 1983. Istragom je potvrđeno postojanje organizovanog kriminaliteta u okviru sovjetske vlasti, na samom njenom vrhu. Samo jedna od ukradenih ikona "Svih žalosnih radost", sa unikatnim srebrnim okovom, procenjena je na 15 hiljada rubalja (Plužnikov i Sokolov, 1999).

slike starih ruskih umetnika. Sedamdesetih godina ruski kolekcionari ikone su kupovali u provinciji, pogotovo od starih vernika koji su ih najčešće prodavali za male sume novca. Vremena su se promenila, nelegalna trgovina u Rusiji postala je strukturisana delatnost. Razvijeno je i krivotvorenje ikona. Krivotvorene ikone putuju u pravcu Zapadne Evrope gde dobijaju lažne sertifikate u aukcijskim salama, i potom se vraćaju u Rusiju i prodaju kao stare.

Postojanje organizovanih kriminalnih grupa koje su se bavile krađom i nedozvoljenom trgovinom umetničkih dela, antikviteta i drugih predmeta, a koje su već tada radile za naručioce sa Zapada u Rusiji je zabeleženo 80-tih godina. Crkve u ruskim selima opustošene su jedna za drugom u periodu 80-90-tih, a povećao se i broj krađa u muzejima. Na umetničkom tržištu bile su **aktuelne slike Rjepina, dela slikara ruske avangarde s početka 20. veka i stari predmeti iz privatnih kolekcija**. U poslednjih nekoliko godina MUP Rusije otkrio je ukradene i u inostranstvo izvezene slike Maljeviča, Šagala, Kandinskog i drugih slikara u vrednosti više od 5 miliona američkih dolara. U okviru operacije "Nasleđe", kao rezultat saradnje GTK Rusije i MUP-a, sprečen je nezakoniti izvoz iz Rusije slika Kandinskog, Kljuna i Šagala, u vrednosti od 2 miliona američkih dolara. Presečen je i krijumčarski kanal za iznošenje slike Kazimira Maljeviča "Dve hrišćanke na putu", u vrednosti od 350. 000 dolara (ФТС России, О борьбе с незаконным вывозом культурных ценностей, 2005).

Umetnički predmeti i slike ukradene iz moskovskih ili peterburških muzeja, ne mogu se lako prodati na zvaničnim aukcijama, niti na "crnom tržištu", jer su uglavnom publikovani u specijalnim katalozima. Kada je reč o muzejima, problem je što veliki broj krađa nije prijavljen (ili muzeji nisu ni ustanovili da su ona nestala iz depoa ili su osobe koje su bile zadužene da ih čuvaju učestvovala u organizaciji krađa), i što se za njih sazna tek kad se ukradena dela nađu na zapadnom tržištu. .

Karakteristike ove vrste krivičnih dela u Rusiji, i u drugim evropskim zemljama imaju nekih sličnosti, ali i specifičnosti, posebno kada je u pitanju predmet izvršenja krivičnih dela. Dok se u Rusiji najveći broj krivičnih dela izvrši u odnosu na ikone i predmete religiozne umetnosti, u zemljama Zapadne Evrope na prvom mestu su slike, grafike i crteži, stari nameštaj, crkveni predmeti, gobleni, kolekcije oružja, skulpture i satovi. Ova razlika objašnjava se specifičnim razvojem ruske kulture, koji se u ogledao u veoma kasnom prihvatanju ideja zapadne Renesanse i kasnom uključivanju u opšte tokove zapadnoevropske umetnosti. To ustvari znači da su u periodu 14-17. veka na Zapadu najvrednija umetnička dela bile slike i skulpture (većinom religiozne tematike), dok je u Rusiji to bio ikonopis. U 17. veku u Rusiji se završava jedan celoviti ciklus, u istoriji umetnosti poznat kao Stara ruska umetnost. Proces modernizacije, koji je za Petra I i njegove naslednike značio potpuno prihvatanje tokova zapadne kulture, doneo mu je nadimak Reformator ali i Antihrist. Reforme Petra Velikog raskinule su sa svim što je ranije postojalo, što je oslabilo rusku nacionalnu kulturu. Afirmisala se opasna tendencija kopiranja Zapada i svega drugog što je dolazilo iz Francuske, Italije i Nemačke. Ni u jednom delu Evropu prelaz iz Srednjeg veka u Moderno doba nije bio tako brutalan i tako autentičan, skoro tragičan, kao u Rusiji.

Krajem 19. veka ponovo će biti stvoren san o "ruskoj renesansi, o preporodu odavno zaboravljene umetnosti Dionosija i Andreja Rubljova" (Uspenski, 2000: 325). Na razmeđu 19. i 20. veka započinje ponovno vraćanje ruske inteligencije Crkvi. Izložba ikona iz 1913. po pisanju Lazareva otkrila je da je "ta umetnost jedno od najsavršenijih dela ruskog genija". Ali, država već 1918. nacionalizuje hramove, ikone i lične zbirke. Vladajući pogled na svet u neprijateljstvu je sa Crkvom i svemu što se na nju odnosi, uključujući i ikonu. "Iako je u 18. i 19. veku vandalizam proizilazio iz ravnodušnosti i nerazumevanja, sada masovno uništavanje crkava i ikona proishodi iz ideoloških razloga. Sa tačke gledišta zvanične ideologije, rad

ikonopisaca postaje ne samo beskoristan, već i štetan po društvo"⁷(Uspenski, 2000:339).¹

Nakon pobeđe oktobarske revolucije u Rusiji, i nastanka prve rezolutno ateističke države, ukidaju se stotine i stotine manastira i crkava. Od 1917. komunizam u Sovjetskom Savezu nastoji da sebe vizuelizuje pod uticajem pravoslavnne ikone, koja nastavlja da živi kao model za masovnu indoktrinaciju. Slike Lenjina u fabrikama i na javnim mestima, zamenile su ikone Hrista i Bogorodice. S druge strane, agonija ruske avangarde biće okončana 1932. kada je Centralni komitet boljševičke partije doneo odluku *O reorganizaciji literarno-umetničkih organizacija*, čime je položen temelj socijalističkom realizmu, koji je na Harkovskom kongresu proglašen zvaničnom ideologijom u oblasti kulture. Tada su umetnička dela avangarde prebačena u depoe muzeja, a umetnici, na surov način, poništeni kao ličnosti i stvaraoci.

Zaštita kulturnih dobara u Rusiji

Ruska Federacija ima 20. 000 crkava i preko 2500 muzeja. U svemu, smatra se da je rusko kulturno i istorijsko nasleđe raspolaže bogatstvom više od 80 miliona umetničkih dela i antikviteta. Oko 1143 muzeja u Rusiji ne poseduje ni inventare⁸ kulturnih dobara, ni kataloge. Prema shvatanju Ministarstva unutrašnjih poslova, krađama ide u prilog elementarni nedostatak fizičke zaštite, a 57% muzeja ispunjava minimum u odnosu na međunarodne standarde. Nedostatak odgovornosti službenika, kao i policije (posebno slaba

⁷ Dok se s jedne strane podvrgava uništavanju, ikona s druge strane prodire u svet zapadne kulture, masovno se izvoze i pojavljuju u muzejima. Rasprostranjuju se lične zbirke i priređuju izložbe u raznim gradovima zapadnog sveta. Pravoslavna ikona privlači i vernike i nevernike. Interesovanje za nju je različito, oduševljenje za starinu i strast za sakupljanjem uopšte, ili na religioznoj ravni.

⁸ Kada su italijanski carinici 2002. godine, među cigaretama i alkoholom u teretnim vozilima iz Sankt Peterburga pronašli 800 starih ruskih ikona novgorodske i moskovske ikonopisne škole, bilo je teško dokazati da su sve (osim jedne) prokrijumčarene iz Rusije, zato što u ruskim muzejima, galerijama i bibliotekama, mnogi eksponati ne samo što nisu fotografisani, već nisu ni inventarisani, da bi mogli da budu identifikovani i vraćeni (Koračeva i Hristoforova, 2004).

kontrola na graničnim prelazima), doprinose povećanju broja krivičnih dela⁹.

Ministarstvo unutrašnjih poslova formiralo je specijalni odsek za borbu protiv organizovanog kriminaliteta. Od 2002. godine pojačane su akcije za borbu protiv nedozvoljene trgovine i krijumčarenja kulturnih dobara, a preduzimaju ih MUP, Federalna služba bezbednosti, Ministarstvo za kulturu i Državni carinski odbor (GTK) Rusije. Njihovom saradnjom sprovedene su operacije pod nazivom *Antikvarijat, Raritet, Nasleđe, Dobro*. I pored toga, rasvetli se samo 2 - 5% krivičnih dela.

Приданов и Щерба (2002) tokom sprovedene analize izvršilaca ove vrste krivičnih dela u Rusiji, došli su do zaključka da su organizatori ove vrste kriminalne delatnosti na visokom stepenu obrazovanja, i da su po pravilu veliki poznavaoци umetnosti, jer oni su prinuđeni da izučavaju stručnu literaturu, da posećuju muzeje, galerije slika, i da budu u toku sa svim zbivanjima na tržištu antikviteta. Osim visokog stepena obrazovanja, za ovu vrstu izvršilaca karakterističan je i visok društveni status. Prema istom izvoru, među organizatorima i nakupcima bilo je 22% - naučnih radnika, 17%- radnika inženjersko-tehničke struke, 21% - umetnika, 4% - crkvenih službenika. Analiza broja članova kriminalnih grupa dala je sledeće rezultate: 2-3 izvršioca (47, 3%), 4-6 izvršioca (15, 8%), 7-10 izvršilaca (15, 8%) i više od 10 izvršilaca (21, 1%).

Kulturna dobra imaju univerzalnu vrednost, zbog čega su borbi protiv ove vrste krivičnih dela svojstvena neka opšta mesta – stvaranje specijalizovanih jedinica koje će se baviti ovim problemom. U okviru MUP, UVD nisu izdvojene specijalne službe za otkrivanje ove vrste krivičnih dela. U drugim jedinicima takva specijalizacija ostvarena je formalno, a njeni službenici u osnovi angažovani su i na drugim poslovima. Specijalna obuka kadrova za borbu protiv nelegalnih aktivnosti u vezi sa kulturnim dobrima sporovodi se samo u Moskvi, Sankt Peterburgu i Nižnem Novgorodu. Ruski autori ukazuju i na

---

⁹ 2001. iz Nemačke je vraćeno 180 ikona i 100 ikona iz SAD. Postignut je dogovor o vraćanju iz Italije u Rusiji 718 ukradenih ikona (Досье).

nedostatak iskustva i znanja vezanih za metodiku otkrivanja ovih krivičnih dela, kao i na odsustvo istoričara umetnosti među kadrovima kriminalističke struke (Приданов и Щерба, 2002).

Stanje je sasvim drugačije u SAD, gde su zaposleni u Odeljenju za umetnička dela FBI, u obavezi da pohađaju specijalni program obuke. Ona obuhvata sledeća pitanja: metodiku otkrivanja ovih krivičnih dela, istoriju umetnosti, tržište umetničkih dela, razvoj sposobnosti razlikovanja određenih vrsta umetničkih dela, saradnju policije sa licima koja se bave umetnošću, vrbovanje informatora među kriminalcima i među licima koja se bave umetnošću, probleme zaštite i čuvanja umetničkih dela, standarde u opisivanja umetničkih dela. Slična specijalna obuka sprovodi se i u drugim zemljama. U većini slučajeva u njenoj organizaciji učestvuju radnici muzeja, univerziteta, poznati aukcionari i druge umetničke institucije.

Razvijena saradnja organa za zaštitu prava sa institucijama i licima koje se bave umetnošću, izražava se u tome da specijalizovane policijske jedinice pažljivo prate konjunkturu umetničkog tržišta. Odeljenje za antikvitete Scotland Yard-a je 1994. , zajedničkom akcijom sa aukcijskim kućama Christie's i Sotheby's, dobilo prognozu eksperata o predstojećem naglom skoku cena starih satova. Scotland Yard je pošao od pretpostavke da će se, shodno tome, povećati broj krivičnih dela krađa ovih predmeta, razradio i preduzeo preventivne mere, što je dovelo do uspešnog suprotstavljanja povećanom broju krivičnih dela krađa ovih predmeta. Saradnja policijskih organa u tesnoj je vezi sa profilaktikom ovih krivičnih dela. Ovo britansko iskustvo prognoziranja i preduzimanja preventivnih mera, prema mišljenju Приданова и Щерба (2002), moguće je primeniti i u Rusiji.

Značajna je uloga policijskih i kulturnih institucija. **Međunarodni savet muzeja (ICOM)**, osnovan 1946. , izdao je *Kodeks deontologije* (1986), koji vizira osnovne deontološke principe koje treba da poštuju muzeji pri kupovini dela za svoje kolekcije. **Međunarodni odbor za dokumentaciju** u okviru ICOM-a, pomaže muzejima u formiranju inventara, koji čine jedan od prvih koraka u bezbednosti muzejskih kolekcija. **Odbor za bezbednost muzeja** u okviru ICOM-a, posvetio se

publikovanju međunarodnih direktiva za bezbednost muzeja, misiji obuke kadrova, i analiziranju sistema zaštite muzeja. Ove misije usmerene su na edukaciju o značaju kulturnog nasleđa, kao znaka kulturnog identiteta jednog naroda - profesionalci i stručnjaci treba da se približe zajednici, i da pokušaju da uspostave saradnju. To je jedan od zadataka **Odbora za edukaciju i kulturu**, koji je zadužen za interpretacije i medijsku prezentaciju umetničkih dela pred publikom. **Nacionalni odbor ICOM-a**, zadužen je za razvoj programa na nacionalnom nivou, za borbu protiv nedozvoljene trgovine kulturnim dobrima. Da bi se ova akcija pojačala, ICOM je pokrenuo izdavanje serije publikacija pod naslovom *Sto nestalih predmeta*, namenjenih muzejskim stručnjacima, policijskim i carinskim službama, stručnjacima na umetničkom tržištu, aukcijskim kućama i galerijama. Još jedan novi instrument pojavio se nakon aprila 2000 - ICOMO-ve Crvene liste afričkih, latinoameričkih i iračkih antikviteta koji su u opasnosti, kao pomoć službenicima carinskih službi u njihovom prepoznavanju.

U saradnji sa Uneskom, ICOM objedinjuje profesionalce iz muzeja, policiju i radnike carinskih službi da na regionalnom nivou razrade efikasne mere u borbi protiv krađa. Organizovani su posebni "ateljei" za edukaciju u oblasti zaštite kulturnog nasleđa (u Maliju, Kolumbiji, Tanzaniji i ostalim ugroženim zemljama). Svakako da muzeji ne mogu delovati samostalno u borbi protiv nedozvoljene trgovine, zbog čega je ICOM 2000. godine potpisao saradnju sa Svetskom carinskom organizacijom¹⁰ (OMD) i Interpolom. I ICOM je angažovan na promovisanju Konvencije Uneska iz 1970. i Konvencije UNIDROIT iz 1995. , koje su ipak jedini pravni instrumenti na međunarodnom nivou, za borbu protiv nedozvoljene trgovine kulturnim dobrima. ICOM poseduje svoj web sajt, na kome je dostupan veliki broj njegovih publikacija.

U borbi protiv nedozvoljene trgovine umetničkim delima, **Interpol** se angažuje na zahtev Centralnih nacionalnih biroa (BCN-Les Bureaux centraux nationaux), i sprovodi analizu ove vrste kriminaliteta. Uloga

---

¹⁰ Ovom saradnjom posebno je predviđena obuka radnika carinskih službi, kao i dostavljanje ovim službama ICOM-ovih publikacija o nedozvoljenoj trgovini.

Interpola je fundamentalna kada je reč o edukaciji i profesionalnoj obuci policijskih službenika, razmeni i saradnji (posebno sa Uneskom). Da bi olakšao objavu krađa na međunarodnom nivou, kao i identifikaciju nestalih predmeta, Interpol je kreirao formular nazvan "CRIGEN/ART", na engleskom, francuskom, španskom, i od skora, na arapskom jeziku. On omogućava policijskim službenicima, čija znanja iz oblasti umetnosti obično nisu ekspertska, da detaljno opišu ukradeni predmet. Svakako, da je postojanje jedne fotografije mnogo efikasnije od bilo kakvog opisa. Ovaj formular (uz fotografiju ukoliko ona postoji) prosleđuje se Generalnom sekretarijatu Interpola u Lionu, gde se uvodi u bazu podataka ASF (Automated Search Facility, Système de recherche automatique).

Danas, sve zemlje članice mogu konsultovati ovu bazu podataka, koja pruža detaljan opis ukradenog objekta (podrazumevajući, ukoliko je moguće, njegovu reprodukciju, eventualno u boji) kao i detalje vezane za okolnosti pod kojima je krađa izvršena. Podaci se zatim šalju svim zemljama članicama, uz obavezu da budu prosleđeni u aukcijske kuće, antikvarnice, carinske službe, Podaci se takođe šalju Unesku, ICOM-u i ICEFAT-u (International Organization of Fine Art Transporters). Isti je postupak i sa plakatom, koji predstavlja šest najtraženijih ukradenih dela za kojima se traga. Od značaja je i Interpolova baza podataka ukradenih umetničkih dela. U skladu sa članom 4, stav 4. Konvencije UNIDROIT (1995), "prilikom utvrđivanja da li je vlasnik postupao s dužnom pažnjom, uzeće se u obzir okolnosti sticanja, uključujući i svojstvo stranaka, plaćena cena, činjenica da li je vlasnik obavio uvid u ijedan razumno dostupan registar ukradenih kulturnih dobara, kao i svi drugi bitni podaci i dokumentacija, koje je mogao razumno da pribavi, kao i činjenica da li se vlasnik savetovao s dostupnim posrednicima ili preduzeo bilo koju drugu radnju koju bi razumna osoba preduzela u datim okolnostima", Interpol je radi primene ove konvencije stvorio CD-rom o ukradenim umetničkim delima, namenjen policijskim i carinskim službama, muzejima, aukcijskim kućama, antikvarima, kolekcionarima i uopšte amaterima u umetnosti.

Važnu ulogu u borbi protiv krađa kulturnih dobara imaju i osiguravajuće kompanije, koje primoravaju vlasnike osiguranih vrednosti da izrade njihov opis, video zapis i fotografije, a preduzimaju i druge mere za njihovo obezbeđenje. Veliku pomoć policiji pružaju i druge specijalizovane organizacije i njihove baze podataka. Jedna od njih je **Active Crime Tracking System (ACTS)**, rival **Art Lossa**, britanska baza podataka, osnovana 1988. ACTS publikuje magazin *Trace*, takođe posvećen krađama. *Trace* je britanski mesečnik, koji je 1988. pokrenuo jedan stari trgovac slikama. U svakom broju publikuje se oko 300 objava krađa i potraga, a svakih šest meseci radi se rekapitulacija ukradenih dobara. Do danas, zahvaljujući ovom magazinu izvršen je povraćaj umetničkih dela u vrednosti od 20 miliona dolara.

Krajem 90-tih godina prošlog veka svoje predstavništvo i u Sankt Peterburgu otvorila je britanska služba **Art Loss Register**, koja stvara bazu nestalih umetničkih dela. Stvorena je 1991. , kada su u Londonu, osiguravajuća kompanija **Lloyd's** i četiri aukcijske kuće (**Christie's**, **Sotheby's**, **Philipps** i **Bonhams**), kao i evropska udruženja trgovaca, ujedinili snage u borbi protiv krađa. Osim **Lloyds's-a**, njeni glavni akcionari su kompanije **Nordstern** i **IFAR**. Baza sadrži više od 80. 000 ukradenih ili nestalih objekata (slike, skulpture, nakit, nameštaj, novac, stare knjige). **ALR** sistematično studira kataloge desetina aukcijskih kuća, velikih i malih, kao i velike izložbe, i signalizira sve anomalije. Zahvaljujući ovoj bazi, povraćeno je više od 900 objekata u vrednosti od 50 miliona dolara. Opis ukradenog dela sa fotografijom moguće je poslati elektronskom poštom. Takođe, trgovci umetničkim delima, kolekcionari, osiguravajuće kompanije, policija, ukoliko postoji sumnja o poreklu objekta, mogu tražiti verifikaciju, iako za ovaj način ne postoji direktni pristup putem Interneta.

Registar ima tri cilja: da identifikuje i povrati ukradena dela; 2. sprečavanje krađa; 3. da ograniči trgovinu ukradenim predmetima. Jedno osiguravajuće društvo iz Švajcarske, registrovalo je 1996. krađu nakita u vrednosti od 5 miliona švajcarskih franaka, koji je zahvaljujući registru pronađen u katalogu **Sotheby's-a** u Hong Kongu. Osim u Sankt Peterburgu, registar je otvorio biroe u Njujorku (sa

IFAR-om), Dizeldorfu. . . Art Loss saraduje sa Scotland Yardom, FBI, i italijanskim karabinjerima. U poslednje vreme uspostavljena je saradnja sa IFAR-om (International Foundation for Art Research), privatnom fondacijom sa sedištem u Njujorku, koja je u početku tražila predmete ukaradene u SAD, ali čije istraživanje se proširilo na ceo svet. Od 1985. , fondacija publikuje informativni bilten *IFAR Reports*, o ukradenim delima, kao i članke o krađama i utvrđivanju autentičnosti umetničkih dela. IFAR-ova baza podataka integrisana je u bazu podataka Art Loss Register.

Baze podataka su neophodne, jer je cirkulacija umetničkih predmeta na tržištu toliko brza, da ih "u utorak ujutro nalazimo na sajmovima antikviteta u Briselu (u Tongru) ili u Minhenu i Amsterdamu, a za vreme vikenda u Francuskoj, Poljskoj ili Čehoslovačkoj", kako saopštava belgijska policijska služba (Roux i Paringaux, 1999:36). Mnogobrojne zemlje stvorile su nacionalne baze podataka o ukradenim umetničkim delima, među kojima Nemačka, Belgija, Kanada (*Rosa*), SAD, Francuska (*Treima, Judex*), Italija, Češka i Velika Britanija (*Thesaurus trace*). **Getty Information Institute** (SAD) razradio je projekat za deskripciju predmeta u jedinstvenom formatu (International documentation standards for the protection of cultural objects). Ova inicijativa ima podršku Saveta Evrope, Uneska i ICOM-a.

Приданов и Щерба (2002) ukazuju na inostrana iskustva sve intenzivnijeg korišćenja mogućnosti informatora u kriminalnoj sredini i među licima koje se bave umetnošću, a takođe i na tajne agente, koji rade među licima ovih kategorija prikriveno ("undercover"). U saradnji sa Ruskom pravoslavnom crkvom, radi se na sprovođenju posebnih mera zaštite predmeta religiozne umetnosti (njihovo videofiksiranje i specifično markiranje ikona, koje će biti obavezno za crkve). .

Iskustva Francuske i Italije

Smatra se da najbolji model za organizaciju rada specijalizovanih policijskih službi predstavljaju Francuska i Italija. Italijansko iskustvo posebno je interesantno zbog toga što specijalizovana policijska služba – državna uprava za potragu umetničkih vrednosti, ne samo da otkriva izvršioce ovih vrsta krivičnih dela, već i kontroliše njihovo premeštanje, izdaje rešenja za uvoz ili izvoz, licence za antikvarnu trgovinu, osiguranja i druge delatnosti u ovoj sferi. U sastav službe uključeni su eksperti-istoričari umetnosti, zbog čega nije neophodno obraćanje drugim organizacijama radi sprovođenja ekspertize.

U Francuskoj, još 1975. u okviru MUP-a, stvoren je Centralni biro za borbu protiv krađa umetničkih dela i predmeta, koji radi na prevenciji krađa, koordinira delatnosti usmerene na borbu protiv krađa, prikrivanja i zakupa ukradenih predmeta, na centralizaciju odgovarajućih informacija i specijalnu pripremu kadrova za sve zemlje. Po strukturi, ovaj biro ulazi u sastav Interpola u Francuskoj, zbog čega mu je omogućen pristup svim međunarodim informacijama koje se odnose na umetnička dela, i kulturna dobra uopšte. U poslednjih nekoliko godina ovaj biro saraduje sa zemljama Istočne Evrope. Prema ocenama mnogih eksperata, na ruskom i inostranom umetničkom tržištu prisutna je tendencija pada potražnje ikona i drugih predmeta religiozne umetnosti, i porasta potražnje slika ruskih umetnika s početka 20. veka. Zbog toga je neophodno da organi za zaštitu prava i druge organizacije koje imaju veze sa ovim slikarskim delima, preduzmu mere njihove zaštite.

Literatura:

Knjige:

- Alpatov, M. : *Histoire de l'art Russe: des origines à la fin du 17. siècle*, Paris: Flammarion.
- Bourguignon, A. ; Choppin, J. E. (1994). *L'art vole: Enquête sur le vol et le trafic d'objets d'art*. Paris : Éditions la Découverte.
- Guilloreau, G. (1999). *Art et crime : la criminalité du monde artistique et littéraire*. Paris : P. U. F.
- Ignjatović, Đ. (1998). *Organizovani kriminalitet: drugi deo: kriminološka analiza stanja u svetu*. Beograd: Policijska akademija.
- *Impérial Saint-Petersbourg: de Pierre le Grand à Catherine II* (2004), Milano: Skira; Monaco: Grimaldi Forum.
- *Interpol, Revue internationale de police criminelle*. (1994 mai-juin/juillet-août). Numéro spécial consacré à la sauvegarde du patrimoine artistique. n° 448/449, 49ème année (versions françaises).
- Krivokapić, V. (2004). *Prevenција kriminaliteta*. Beograd: Policijska akademija.
- Popova, O. ; Smirnova, E. ; Cortesi, P. (1996). *Les icônes: L'histoire, les styles, les thèmes des origines à nos jours*, Paris: Éditions Solar.
- Приданов, С. А. ; Щерба, С. П. (2002). *Преступления, посягающие на культурные ценности России: квалификация и расследование*. Москва: Юрлитинформ.
- Roux, E. ; Paringaux, R. P. (1999). *Razzia sur l'art*. Paris : Fayard.
- Singer, M. (1996). *Kriminologija*. Zagreb : Nakladni zavod Globus.
- Hoog, M. ; Hoog, E. (1995). *Le marché de l'art*. Paris : Presses Universitaires de France.
- Успенски, Л. (2000). *Теологија иконе*. Света Гора Атонска: Манастир Хиландар.

Članci:

- Berouiguet, B. (1998). La contribution de l'O. I. P. C. : Interpol à la lutte contre le vol des objets d'art. *Interpol, Revue internationale de police criminelle*. n° 469-471: 205-212.
- Ignjatović, Đ. (2001). Zemjite vo tranzicija i organiziraniot kriminalitet. *Godišnik na fakultetot za bezbednost (Skopje)*. 19 (1):77-90.
- Корачева, Е. : Христофорова, Ф. В. (2004). С иконой за пазухой. *Сайт Издательского Дома "Аргументы и факты"*. (21. april 2004).
- Kursar-Trček, A. (2002). Vrste kaznivih dejanj zoper umetnine. *Slovenski dnevi varstvoslovja*. Ljubljana: Visoka policijsko-varnostna šola.
- Kursar-Trček, A. (2003). Preiskovanje kaznivih dejanj zoper umetnine. *Varstvoslovje*. 5 (1): 37-48.
- Plužnikov, S. , Sokolov, S. (1999). Kak brali Petroviča ili "Antikvarnoe delo" No. 364. *Soveršeno sekretno: meždunarodnyj ežemesjačnik*. 2.
- Roux, E. de (2005). Une icône copiée, volée, agressée et adultérée. *Le Monde*. 6. 04. 2005
- Chatelain, J. (1990 juillet-aôut). Les convetions internationales dans la lutte contre le trafic des biens culturels. *Revue internationale de police criminelle*, no. 425.